

PRIRUČNIK

**Specifičnih vještina za
samostalan život osoba sa
fizičkim invaliditetom**

MIRENJE SA SUDBINOM JE SVAKODNEVNO SAMOUBISTVO.

(Honore de Balzac)

PRIHVATITI SOCIJALNI MODEL INVALIDNOSTI ZNAČI SHVATITI DA RJEŠAVANJE PROBLEMA INVALIDNOSTI NIJE SAMO RJEŠAVANJE USUDA POJEDINCA SA INVALIDITETOM - NEGO GLOBALNO RJEŠAVANJE PROBLEMA DRUŠTVENO NEPRILAGOĐENE OKOLINE I SVIH DISKRIMINATORSKIH BARIJERA DRUŠTVA

HENDIKEP NIJE SINONIM ZA INVALIDNOST. KOD OSOBA SA FIZIČKIM INVALIDITETOM, FIZIČKO OGRANIČENJE UTIČE NA MOGUĆNOST KRETANJA - HENDIKEP SE ODNOSI NA STANJE ILI BARIJERU KOJE NAMEĆE OKOLINA, DRUŠTVO ILI SAM SEBI.

STEPENICE I SLIČNO SU HENDIKEP OSOBI U INVALIDSKIM KOLICIMA. TAKOĐE, I OSJEĆAJ MANJE VRIJEDNOSTI I RAZLIČITOSTI OD DRUGIH STVARA HENDIKEP KOJI OSOBA NAMEĆE SEBI

UVOD

Svaka osoba, pa tako i osoba sa invaliditetom posjeduje osobne vještine koje koristi u svakodnevnim životnim radnjama i situacijama, a da najčešće toga nije svjesna.

U životu **vještina življenja je sve**, od hodanja lijepo ili trapavo, od toga da li smo obrazovani ili ne, komunikativni ili nepristupačni, do toga da li smo uredni ili ne, pristojni ili ne...

Međutim, kod osoba sa invaliditetom puno toga je i drugačije i teže.

Teže je obavljanje osnovnih životnih funkcija, od održavanje higijene, oblačenja do pripreme/uzimanja hrane, do onoga što možemo nazvati socijalnim statusom što podrazumijeva obrazovanje, zapošljavanje, rad, učešće u kulturnom ili umjetničkim ili sportskom životu.

Specifične životne vještine kao što su vožnja u invalidskim kolicima, prevazilaženje barijera (arhitektonskih, saobraćajnih, psiholoških), pravilno korištenje ortopedskih i sanitetskih sprava, odlazak u toalet i tome slično možemo definisati doslovno, ma kako izgledalo, u kategoriju preživljavanja.

Osobe sa invaliditetom za ove aktivnosti moraju da ulože mnogo više fizičkog truda i napora, ali i psihičke snage na stalna ponavljanja i neprekidnu pažnju u održavanju svega nužnog za 'normalno' funkcionisanje izdrže, i krenu u društveni život.

Što prije prihvate da moraju znati i tako savladati specifične životne vještine, pa za duže kretanje kažu „pao sam s ruku...“, to će život koliko je to moguće biti lakši, podnošljiviji i samoj osobi sa invaliditetom, i njenoj porodici, prijateljima..

Savladati sve što se mora i uspjeti u tome znači sam reći **da je život ipak lijep i da je samo jedan.**

Razumijevanje invalidnosti je ključno i neophodno od strane svih aktera.

Da bi sebe ojačale osobe sa invaliditetom moraju znati da postoje razni pristupi prema invalidnosti, i moraju naučiti da promovišu socijalni model. Moraju se educirati na sve dostupne načine, putem literature, druženja, raznim treninzima ma kako im to izgledalo nepotrebno ili čudno.

Odnos sredine prema osobi sa invaliditetom je u njenim/njegovim rukama.

U **SOCIJALNOM MODELU** invalidnosti podrazumijeva se invaliditet uzrokovan barijerama u okolini poput mentalnih, građevinskih i socijalnih.

Upravo su one najveći ograničavajući faktor samostalnog življenja ljudi s invaliditetom, te ometaju osobama s invaliditetom veće sudjelovanje u životu zajednice.

Invaliditet sam po sebi nije i ne mora biti ograničavajući.

Prema ovom modelu, zajednica se svim svojim sadržajima prilagođava potrebama svih građana uključujući građane različitih mogućnosti.

UOBIČAJENE ZABLUDE I STEREOTIPI O INVALIDITETU

- ZABLUDA:** Osoba s invaliditetom je bolesna, ili s njom nešto nije u redu.
- ČINJENICA:** Invaliditet je prirodan dio ljudskog iskustva, a to nije isto kao i biti u stanju bolesti.
- Pojedinci s invaliditetom imaju različite nivoe potreba i ponekad su bolesni, baš kao što su bolesne osobe i koje nemaju invaliditet.
- Miješati invaliditet i bolest ne samo da je krivo, jer osoba može biti bolesna, i ne može odgovoriti potrebama druge osobe; nego to potiče negativni stereotip i pretpostavku kako se osoba s invaliditetom može i treba izliječiti.
- ZABLUDA:** Ljudi s invaliditetom imaju loš kvalitet života.
- ČINJENICA:** To je jedan od najčešćih i najopasnijih stereotipa, jer obeshrabruje društvene kontakte i razvoj ozbiljnijih veza. Osobe s invaliditetom imaju potrebe poput ostalih ljudi koji nemaju invaliditet i one se trude postići što viši nivo kvaliteta života kao i ostali.
- Društvo hendikepira pojedince gradnjom nepristupačnih škola, kina, kuća, autobusa, itd.
- Stav kako je invaliditet nešto loše i kako invaliditet znači loš kvalitet života, često donosi više invaliditeta, nego invaliditet sam za sebe.
- ZABLUDA:** Ljudi s invaliditetom su inspirativni, hrabri i odvažni, jer se nose sa svojim invaliditetom.
- ČINJENICA:** Osoba s invaliditetom živi svoj život, obavljajući uobičajene aktivnosti poput vožnje na posao, kupovine, plaćanja računâ, ili sportskih aktivnosti.
- Pristup popratnim uslugama, pristupačnost objektima, javnom prijevozu, trotoarima, itd, pridonosi kvalitetu zdravstvene zaštite, a potrebna pomagala daju mogućnost za normalan život, jednako kao i osobama bez invaliditeta.
- ZABLUDA:** Ljudi s invaliditetom uvijek trebaju skupa i tehnološki napredna pomagala i usluge.
- ČINJENICA:** Jednostavna i jeftina pomagala su često najvažnija pomoć osobi kako bi imala samostalan život. Pomoćna sredstva su i prilagođeni pribor za jelo ili vrpca s čičkom.
- ZABLUDA:** Ljudi s teškim invaliditetom moraju živjeti u domovima za njegu ili u bolnicama za rehabilitaciju pod stalnim nadzorom kako se sami ne bi ozlijedili.
- ČINJENICA:** Nažalost, ovu zabludu stvorio je sistem za dugoročnu njegu koja se zasniva na domovima za njegu i drugim ustanovama. Čak i osobe s težim oblicima invaliditeta mogu, uz odgovarajuću pomoć usluga koju pruža zajednica, živjeti u svojoj vlastitoj kući.

I napokon, osobama sa invaliditetom treba pružiti takvu mogućnost izbora.

SAMOSTALNI ŽIVOT:

Kontrola nad sopstvenim životom bazirana na izboru mogućnosti koje umanjuju oslanjanje na druge u donošenju odluka i obavljanju svakodnevnih aktivnosti.

To uključuje ušesće u životu zajednice, ispunjavanje različitih socijalnih uloga, donošenje odluka koje se tiču samoodređenja i smanjenje fizičke i psihološke zavisnosti od drugih osoba.

PSIHOLOŠKA PRILAGODBA

Psihološka prilagodba se odnosi se ponajprije na osobe koje su u stanju invalidnosti odnedavno. Postoje rasprave o različitim reakcijama na invalidnost.

Bitno je dati korisne informacije o upornim treninzima, postupku sa stresom, vježbama relaksacije, planiranju vremena i određivanju prioriteta u životu.

Osoba sa teškim fizičkim invaliditetom postavlja mnoga pitanja o tome ko je uopće:

- što želi biti,
- kako druge osobe, uključujući i njenu porodicu, djeluju međusobno,
- kako živjeti život sa invaliditetom.

Za razliku od fizičkih potreba, osobna i društvena pitanja nemaju konkretne odgovore ili neki određeni postupak. Što odlučiti učiniti s osobnim i društvenim životom je vlastiti izbor.

Biti osoba s teškim fizičkim invaliditetom vjerojatno je najgora stvar koja se dogodila, i osoba postavlja pitanje: jesam li još uvijek ista osoba?

Međutim, **svaka osoba posjeduje svoj karakter i svoju osobitost**. To se ne mijenja nakon nastanka invalidnosti. Postoje mnoge životne situacije u kojima može da sudjeluje.

Nema nikakvoga razloga da se osobnost, inteligencija i način komuniciranja s drugim ljudima izmijene kao rezultat invalidnosti.

Ako je neko bio pametan, simpatičan ili pak omražen, ako teško komunicira, razmažen je, uvjerljiv, onaj koji voli zapovijedati, osoba koja ima čvrsto postavljene ciljeve itd. prije nastanka invalidnosti, ima puno izgleda da ostane takva i nakon nastanka invalidnosti.

U fazi prilagodbe javljaju se osjećaji poput intenzivne sjete, frustracije ili ljutnje.

To su normalne ljudske reakcije koje se javljaju kao odgovor na nevolje koje se događaju, ali jenjava s vremenom i s novim saznanjima.

Neki ljudi vole ignorisati svoje osobne probleme, drugi uvijek govore samo o njima, treći se obraćaju stranim osobama ili savjetnicima.

Svaka osoba ima svoj jedinstveni način odgovora na velike promjene u svome načinu života. Niko nema isto iskustvo, ali katkada pomaže saznanje da postoje neki problemi s kojima se i drugi moraju suočiti i da su našli načina kako izaći na kraj s tim problemima.

Različiti ljudi primaju promjene različitom brzinom. Proces u kojemu se prihvaćaju promjene najčešće se naziva "**period prilagodbe**". Vrlo je teško procijeniti koliko dugo će trebati da se neko prilagodi na novi život nakon nastanka invalidnosti. Ono što je važno odmah, možda neće biti tako važno u daljnjemu životu.

- Prvo je potrebno naučiti tehničke informacije o svojem tijelu i kako raditi s novom opremom kao što su npr. hodalice, kolica, kateteri itd. Nakon vježbanja i prakse, pažnja će biti usmjerena na druge vidove života.

- U procesu psihološke prilagodbe nužno je promijeniti neke navike. Npr. neophodno je naučiti se na promjene u oblačenju. Odjeća mora biti praktična, ali mora i lijepo izgledati. Dobar i uredan izgled uvijek su važni. Neuredna osoba je odbojna, a osoba sa invaliditetom može izazvati uz to i sažaljenje.
- Brzina kojom se osoba prilagođava najviše ovisi o filozofskom stavu prema životu.

Važno je zapamtiti da će osobni i psihološki problemi osoba sa invaliditetom s kojima se susreće, tokom vremena sve manje biti koncentrirani na invalidnost, a sve više okrenut svakodnevnome životu. Normalno je da osobe sa invaliditetom izražavaju različit stepen svojih osjećaja nakon velikih duševnih kriza. Ljutnja, bijes, frustracija, iritacija, zbunjenost i usamljenost najčešći su osjećaji.

Kako se neko osjeća vjerovatno je drukčije nego kod drugih.

Katkada, međutim neke osobe žele znati da i druge osobe osjećaju to isto.

Nisu sve emocije neugodne.

Proces rehabilitacije obuhvaća i humor, ponos, nadu i osjećaj za nadarenost.

Neophodno je **posvetiti se promjenama** koje podrazumijevaju:

- Upravljanje vremenom - planiranje vremena
- Postavljanje primarnih zadataka
- Podjela prioriteta na ostvarive

POMAGALA

Ostvarenje osnovnih ljudskih prava na normalan život, edukaciju, zapošljavanje, druženje, porodicu... - nije ostvarljivo bez maksimalno moguće psiho-fizičke pripremljenosti, za šta su preduslov **ortopedska i druga pomagala i sanitarne sprave.**

Neadekvatna invalidska kolica imaju za direktnu posljedica onemogućavanje osobama sa fizičkim invaliditetom kretanje i aktivnu participaciju u socijalnu sredinu i društvo, u sistem školovanja, edukacije, zapošljavanja, zadovoljavanje kulturnih i drugih potreba.

Nedostatak pomagala ili neadekvatna pomagala kao što su antidekubitalni jastuci, kao prevencija dekubitusa, ili sanitarne sprave, pelene, kateteri, urinarne kese i drugo, dovode do zdravstvenih problema.

U slučajevima navedenih zdravstvenih komplikacija osobe sa invaliditetom su izolovane u bolnicama gdje gube mogućnost socijalnog uključivanja u normalan život i rad. Nakon povratka kući bez potrebnih pomagala problem se ne rješava, i njihova socijalna izolacija se nastavlja.

Dolazi do psiholoških problema (depresija, stid...), što se odražava i na položaj prvo u porodici zatim u širem socijalnom okruženju, nemogućnost edukacije, prekvalifikacije, zapošljavanja, ostalih socijalno-društvenih angažmana

Kvalitetna prevencija koja u mnogome ovisi od ortopedskih i sanitarnih pomagala znatno smanjuje mogućnost pojave i ublažava navedene posljedice. U navedenom kontekstu preveniraju se teže komplikacije koje kasnije zahtijevaju liječenja, koja su za pacijenta dugotrajna i bolna, a skupa za državu.

Inkontinencija je npr. kod paraplegičara popratna pojava stanja, tako da je neophodno korišćenje pelena za jednokratnu upotrebu, katetera ili urodoma sa urin kesama.

Nezaobilazan faktor u zaštiti je kvalitetan zračni antidekubitalni jastuk.

Bitno je takođe istaći da antidekubitalni jastuk, kao pomagalo omogućava osobama u invalidskim kolicima lakše dugotrajnije sjedenje, ublažava spazam koji uzrokuje neudobnost, i samim tim pruža mogućnost veće mobilnosti, radne i životne aktivnosti, higijensku zaštitu i sl.

Osnovna pomagala za kretanje su:

- invalidska kolica
- štake
- hodalice
- štapovi
- razni aparati

Danas ima na stotine vrsta invalidskih kolica sa mehaničkim i motornim pogonom za različite namjene: stan, gradska šetnja, atletska, košarkaška, trkača, teniska, skijaška, za poljoprivrednike i kakva sve još ne.

Važnost invalidskih kolica se ogleda u tome, da se trenutno u svijetu njima koristi cca. 24 miliona ljudi.

Osnovne vrste kolica:

KOLICA NA SKLAPANJE

To su klasična kolica. Ima ih od onih standardnih (koje koriste starije osobe ili u bolnicama, domovima) do savremenih, dobro prilagodljivih i podesivih aktivnih kolica. Sva imaju sličan mehanizam sklapanja - preklopnu mehaniku papučica za noge prema gore i povlačenjem presvlake sjedišta prema gore ona postaju uska.

KRUTA KOLICA

Preklapanje je drugačije nego kod sklopivih kolica. Kod krutih kolica točkovi se postrance skidaju, a leđni naslon preklapa se na sjedalo. Na taj način se kolica mogu smjestiti u auto. U takvim kolicima ništa se drugo ne pokreće, što znači da se sva snaga koja je na raspolaganju može upotrijebiti za pokretanje. To je naročita prednost za tetraplegičare.

ELEKTROMOTORNA KOLICA

Unutarnja, vanjska i kombinirana elektromotorna kolica

Elektromotorna kolica za unutrašnju upotrebu se odlikuju posebno malim izmjerama (dužina i širina). Kako bi bila što lakše pokretljiva, imaju straga i naprijed manje točkove. Dva motora pokreću oba nešto veća točka, tako da je moguće okrenuti se na mjestu.

Takva se kolica se obično ne koriste izvan kuće, jer mali točkovi zapinju za svaku neravninu. Prikladna su za tetraplegičare, koji ne mogu pokrenuti mehanička kolica, a imaju mali stan, te za one koji se za dulje izlaske presele u elektromotorna kolica za vanjsku upotrebu.

Osnovna dodatna pomagala:

- Antidekubitalni jastuk
- Pelene za jednokratnu upotrebu,
- Kateteri, kese i ostali pribor

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine propisuje da oblast zdravstva spada u podijeljenu nadležnost između Federacije Bosne i Hercegovine i kantona, a kantoni imaju isključivu nadležnost nad implementacijom.

Sistem zdravstvene zaštite je gotovo sasvim decetralizovan gdje je Federaciji /Federalnom ministarstvu zdravlja namijenjena uloga kreatora politike i zakona iz ove oblasti, uz konsenzus kantona, a kantonima je dodijeljena uloga implementatora utvrđenih politika i zakona, kao i većinskog finansijera politika, zakona i institucija.

Pravo na pomagala se dakle ostvaruje na nivou kantona. U Kantonu Sarajevo ovo pravo je regulisano „Uredbom o obimu, uslovima i načinu ostvarivanja prava osiguranih lica na korišćenje ortopedskih i drugih pomagala, endoproteza, stomatološko-protetske pomoći i stomatološko-protetskih nadomjestaka“ koja je donešena 2007. godine.

Krajnji cilj svih akcija koje vode organizacija osoba sa invaliditetom, NVO koje se bave pitanjem invalidnosti ali i osobe sa invaliditetom u samostalnim obraćanjima imaju:

Obezbijediti osobama sa invaliditetom pravo na besplatna, individualno prilagođena pomagala, koja na bilo koji način nadomještaju ili zamjenjuju izgubljene ili oštećene dijelove tijela, organe i čula i omogućavaju potpunu ili maksimalno moguću samostalnost u obavljanju svakodnevnih životnih i radnih aktivnosti.

- Pomagala moraju biti pravilno indikovana, individualno prilagođena, stručno aplikovana, estetski prihvatljiva, funkcionalna i lako dostupna.
- Najosnovnija pomagala, uz propisivanje adekvatnih rokova za njihovo korišćenje, te potpuno isključiti ličnu participacija u njihovoj nabavci.
- Usavršiti znanja i korišćenja pomoćnih uređaja i tehnologija, dizajniranih za OSI, a koje se odnose na habilitaciju i rehabilitaciju
- Izbor proizvođača pomagala i mogućnost dobijanja odgovarajućeg pomagala u skladu sa potrebama

Osobe koje nemaju invaliditet takođe trebaju znati kako se družiti sa osobama koje koriste invalidska kolica i kako im pomoći.

Sigurnost i udobnost osobe kojoj treba pomoći ovisi od onoga koji pomaže, pa je nužno naučiti ga kako da asistira.

Osoba koja nema invaliditet mora razgovarati sa osobom korisnikom kolica i pitati o specijalnim potrebama (kako Npr. namjestiti papučice kolica), ili određenim teškoćama u sjedenju i pokretima, te drugim potrebama i željama.

PRISTUPAČNOST

Potreba sagledavanja nivoa društvene brige i zaštite osoba sa invaliditetom i težnje za humanizacijom društvenih uslova života, a vezano za uređenje prostora i naselja, kao i uklanjanje prostornih i arhitektonskih barijera putem provođenja odgovarajuće urbanističke dokumentacije su zadatak nadležnih državnih institucija.

Pristupačnost okruženja, usluga i informisanja predstavlja preduslov za ostvarivanje društvenih kontakata, nezavisnost i uključenje osoba sa

invaliditetom u svakodnevni život.

Međutim, vladine institucije nedovoljno izdvajaju sredstva za obezbjeđivanje prilagođenih stanova, uključujući socijalno stanovanje. Nedovoljno se angažuju na uklanjanju arhitektonskih barijera i prilagođavanju signalizacije, kao i povećanju mobilnosti OSI.

Zakoni i podzakonski akti o otklanjanju arhitektonskih barijera jesu donijeli određene pomake, ali se bez analitičkog pristupa i utvrđenog tehničkog dizajna kao i sanacija ne rješavaju potrebe.

Šalter u općini Novo Sarajevo – **POZITIVAN** primjer

Šalter sala u ZZO – **NEGATIVAN** primjer

Većina osoba sa invaliditetom živi u zavisnosti od svojih roditelja ili drugih članova porodice, što se naročito odnosi na žene sa invaliditetom.

Stambeni uslovi su uglavnom neprilagođeni osobama sa invaliditetom

Vrazova – PRIJE ADAPTACIJE

U Federaciji BiH pitanje pristupačnosti je riješeno kroz zakonske odredbe u formi „UREDBE O PROSTORNIM STANDARDIMA, URBANISTIČKO - TEHNIČKIM UVJETIMA I NORMATIVIMA ZA SPRJEČAVANJE STVARANJA ARHITEKTONSKO-URBANISTIČKIH PREPREKA ZA OSOBE SA UMANJENIM TJELESNIM MOGUĆNOSTIMA“.

Uredba je obuhvatila sve potrebno, postoje odredbe, nacrti.....

Međutim, problem je u neprimjenjivanju Uredbe nikako, ili na način da se urade određene prilagodbe koje zadovolje 'formu' ali ne i standarde i normative, tako da počesto 'prilagodba' Npr. kosine bude opasna za osobu u invalidskim kolicima jer je previše strma, podloga je klizava, nema rukohvata.....

Slobodno kretanje osobe sa invaliditetom podrazumijeva stvaranje inkluzivnog društva i pomoć pri uklanjanju barijera u okruženju koje mogu prozrokovati diskriminaciju.

Takođe, ključno pitanje za samostalnost i slobodu osoba sa različitim sposobnostima i od presudnog je značaja za inkluziju.

Ovdje se ne radi samo o tome da izgrađeno fizičko okruženje učinimo pristupačnim, već se postavlja i pitanje efikasnih političkih programa i prakse tako da isti omoguće neprekinuti lanac kretanja kako bi se osobe sa invaliditetom mogle kretati slobodno kuda odaberu.

Neprekinuti lanac kretanja može se rastaviti na sljedeće:

- Individualne službe za podršku koje obuhvataju:
 - Personalnu asistenciju
 - Rehabilitaciju
 - Pomagala
- Pristupačan dom
- Zgrade pristupačne za sve (javne, privatne i zgrade javnih službi)
- Sredina bez barijera (ulice, parkovi, znakovi, telefonske govornice...)

- Potpuno pristupačan prevoz (automobili, autobusi, vozovi, taksi, raskrsnice...)

Osobe sa invaliditetom moraju samostalno vršiti razne prilagodbe, što na prvom mjestu podrazumijeva

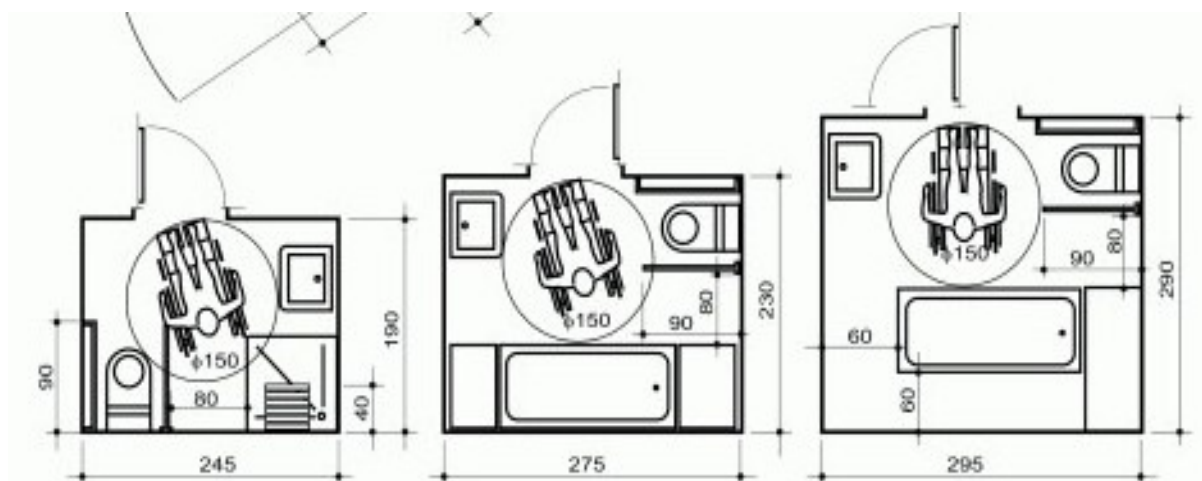
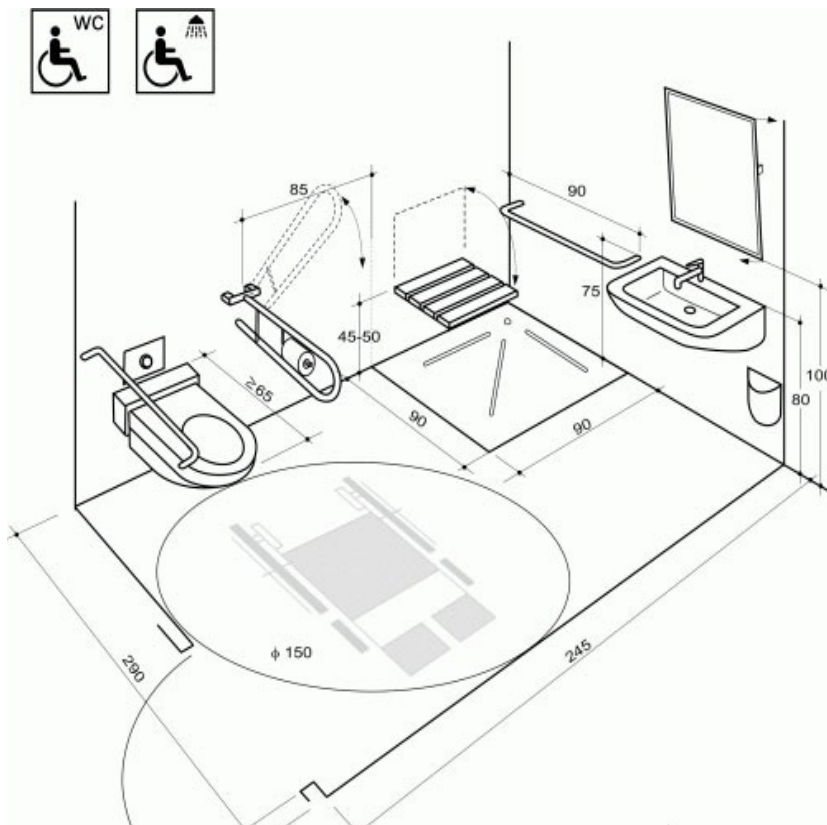

Vrazova – POSLIJE ADAPTACIJE

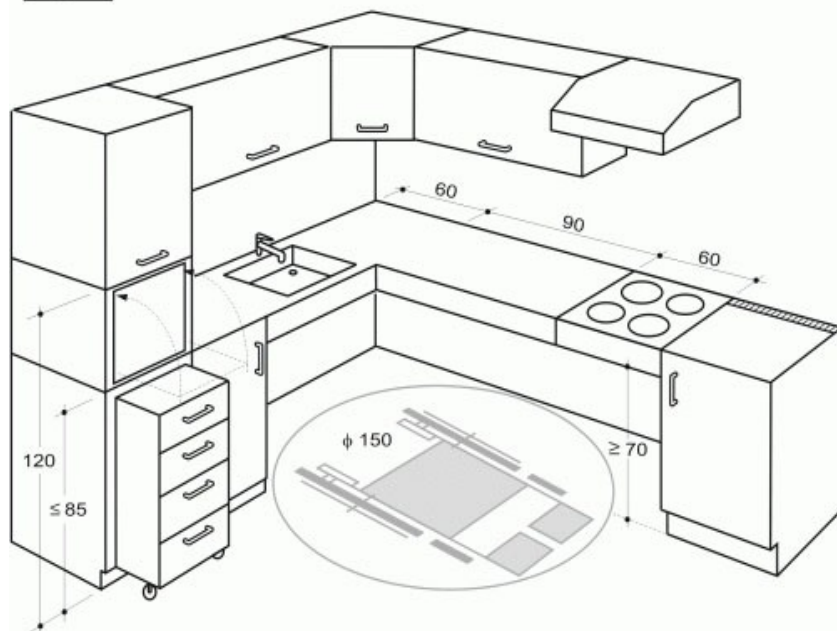
PRILAGODBE U KUĆI - UČINITI STAN / KUĆU PRISTUPAČNIMA

Učiniti svoj dom pristupačnim može značiti dosta stvari. Možda je potrebno samo nekoliko izmjena, kao što je npr. kosina za ulazak ili rukohvati u kupaonici, ili su neophodne potrebne velike izmjene i preinake, kao npr. šira vrata, niži prozori itd.

Kao dio programa rehabilitacije, nužno je planiranje izmjena koje su neophodne.

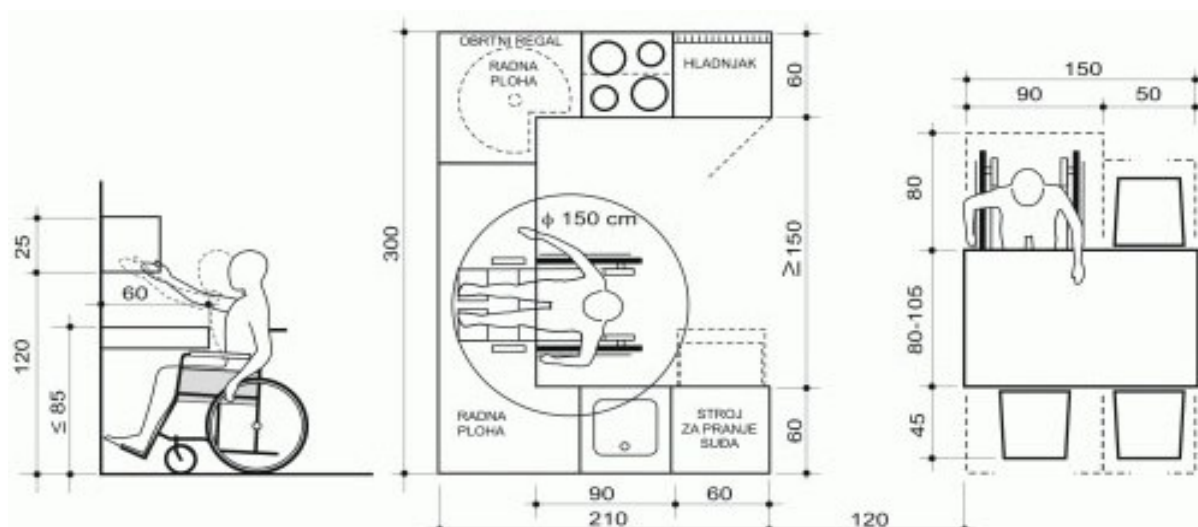

Da se kuća napravi pristupačnom, postoje mnoge strogo određene stvari koje će te izmjene učiniti sigurnima i koje će zadovoljiti potrebe.

Sve izmjene trebaju biti napravljene prema individualnim potrebama i specifičnostima. Postoje razni priručnici koji se mogu koristiti ali i savjeti stručnih osoba.

Postoji mogućnost da vlada ili općina posjeduju izvjesne mogućnosti u pomoći financiranja potrebnih izmjena.

OSOBA SA INVALIDITETOM KAO VOZAČ

Voziti automobil predstavlja važan dio života. Svakome omogućava znatan dio nezavisnosti.

Mnoge osobe sa teškim ili težim fizičkim invaliditetom mogu ponovno naučiti vještinu vožnje automobilom uz pomoć dobrog i kvalificiranoga radnog terapeuta i posebno educiranoga instruktora vožnje.

Potrebna je stručna pomoć pri izboru adaptivne opreme i odgovarajućeg treninga da se postane siguran vozač.

Vozila se mora prilagoditi na ručne komande u ovlaštenom servisu.

Zakon u mnogim državama upozorava da kandidat mora biti bez ikakvih napada bolesti i medicinski stabilan nakon izmjene medicinskoga statusa. Ovo se reguliše Zakonom i mora se poštovati procedura kojom nakon nastanka invalidnosti osoba može postati kandidat za auto-školu.

ZAPOŠLJAVANJE

Zapošljavanje, čemu prethodi adekvatna profesionalna i druga rehabilitacija najbolja je odbrana od socijalne isključenosti i jedan je od glavnih načina da se postigne puno učešće osoba sa invaliditetom u društvu.

Osim toga, radom osoba sa invaliditetom smanjuju se socijalna i druga davanja, kojima se, ako nisu zaposleni osigurava njihova egzistencija, pa i zadovoljavanje njihovih specifičnih potreba. Svojim radom pored plaće, osobe sa invaliditetom obezbjeđuju socijalnu sigurnost, jer za njih poslodavac uplaćuje doprinose za socijalno osiguranje.

Osobe sa invaliditetom predstavljaju jednu od grupa socijalno isključenih, ili u visokom riziku od siromaštva i socijalnog isključivanja uopšte, pa i sa tržišta rada obično dobijaju niža primanja, rijetko mogu da zadrže svoj posao na duži vremenski period (u vidu trajnog zaposlenja).

Pored toga, nizak obrazovni nivo zajedno sa niskim nivoom profesionalnih znanja i vještina, sa kojim osobe sa invaliditetom ulaze na tržište rada (ukoliko uopšte uđu na tržište rada), upotpunjavaju situaciju u kojoj se nalaze.

Neki od uzroka niske stope zaposlenosti osoba sa invaliditetom su neprilagođeni radni uslovi i radni ambijent njihovim potrebama, slaba motivacija poslodavaca, uticaj predrasuda i iskrivljenih stavova o zapošljavanju i radu osoba sa invaliditetom.

Dugogodišnja zavisnost od socijalnih davanja, nepostojanje jednakih mogućnosti i nezavisnosti prilikom izbora adekvatnog posla, kao i pasivnost u procesu traženja zaposlenja utiču na to da se osobe sa invaliditetom isključuju sa tržišta rada.

Izazovi sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju u nastojanjima da se integrišu na tržište rada i situacija osoba sa invaliditetom vezana za zapošljavanje i socijalnu sigurnost je izuzetno teška. Nedostatak prilika za zapošljavanje i nepostojanje prikladnog sistema socijalne sigurnosti onemogućava osobama sa invaliditetom vođenje dostojanstvenog života.

Ovakva pitanja zahtijevaju komplementaran rad sa istinskim uključenjem i institucija vlasti, osoba sa invaliditetom i nevladinog sektora kako bi se odredile prikladne politike.

Zapošljavanje je najbolja odbrana od socijalne isključenosti i jedan od glavnih načina da se postigne puno učešće osoba sa invaliditetom u društvu.

Zapošljavanje je pravi put uključivanja osoba sa invaliditetom u sve životne tokove, njihovu punu i pravu integraciju.

Udruženje građana „Nešto Više“ dalo je shematski prikaz uzroka i posljedica lošeg položaja osoba sa invaliditetom u bh. društvu.

- Jedan od institucionalnih modela jest Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom.

Osnovna svrha Zakona je da se obezbijedi institucionalni okvir koji bi omogućio razvoj i primjenu specifičnih programa koji se bave profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu, i po posebnim uslovima, koje podržava država i svojim mjerama omogućava olakšice koje stimulišu zapošljavanje. Na jednom mjestu se uređuje cijeli proces: od definisanja pojma invaliditeta i smanjene radne sposobnosti, preko novog pristupa profesionalnoj rehabilitaciji koja se organizuje i izvodi i u redovnom sistemu obrazovanja i uz primjenu specijalizovanih mjera i aktivnosti, do zapošljavanja osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu pod opštim uslovima sa jasno ustanovljenim odgovornostima društvenih i državnih struktura i pod posebnim uslovima u preduzećima i ustanovama koje se osnivaju za te svrhe.

- Kroz osnivanje Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom kao javne ustanove ostvareni su preduslovi za aktivnije i sistemsko pokretanje procesa zapošljavanje osoba sa invaliditetom. (www.fprzoi.ba)

Fond ima zadatak da sprovodi politike razvoja i unaprijeđenja profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom, sufinansiranje ili finansiranje aktera koji rade na tom poslu, vrše novčane transakcije kod isplate novčanih stimulansa i vrše nadzor nad provođenjem programa koji koriste sredstva za zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Proces obrazovanja, profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom pored dobrih rješenja i praksi u politikama i zakonima ima svoje slabosti koje se ogledaju, prije svega u:

- nekompatibilnosti sistema,
- nepostojanja adekvatnog plana obrazovanja i profesionalne rehabilitacije prema potrebama tržišta rada,
- nedovoljnoj informisanosti o mogućnostima koje nude normativni i institucionalni okviri,
- opštem stanju ekonomskog i privrednog života i
- predrasudama i stereotipima prema licima sa invaliditetom.

Zadatak svih aktera bi trebao biti afirmacija politike zapošljavanja imajući u vidu osobu sa invaliditetom kao pojedinca, ličnost sa svim opštim i specifičnim potrebama. Ovo se može postići samo zajedničkim djelovanjem svih osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija. Sistemska rješenja moraju svakoj grupaciji osoba sa invaliditetom omogućiti da oblikuju, izražavaju i realizuju svoje osnovne razvojne potrebe kao i posebne interese, da imaju jednake mogućnosti kao zdravi ljudi, a prije svega da imaju pravo na različitost.

Sveobuhvatan sistem rehabilitacije i jednostavan pristup socijalnim i zdravstvenim uslugama (kao mjera koja pruža mogućnosti za osobe koja su duže vremena na tržištu rada, kao i da zadrži stalan posao) je jedan od ciljeva koji se ističu u procesu stvaranja integralnog tržišta rada.

To podrazumijeva izradu legislative koja se tiče sveobuhvatne rehabilitacije, uspostavljanja određenih tijela i službi koje će vršiti koordinaciju mjera za sprovođenje sveobuhvatne rehabilitacije i monitoringa i izgraditi individualizovane planove

Promocija razvoja malih i srednjih preduzeća i stvaranje novih radnih mjesta je aktivna politička mjera, kojom se može efikasno uticati na smanjivanje stope nezaposlenosti osoba sa invaliditetom.

Važno je naglasiti:

Rad osoba sa invaliditetom ima i za njih same brojne koristi koje se ogledaju u sljedećem:

- zaposlena osoba sa invaliditetom ima bolju sliku o sebi
- ima više samopouzdanja
- ima više sampoštovanja
- društveno je aktivnija
- prilagodljivija je na promjene uopće
- kompetentnija je u svakodnevnom ličnom životu
- ekonomski je stabilnija i sigurnija
- manje oboljeva u odnosu na nezaposlene

VAŽNOST SAMOSTALNOSTI

Samostalni život je filozofija i pokret osoba sa invaliditetom koji se bore za samoodređenje, jednake mogućnosti i samopoštovanje.

Osnovna načela filozofije samostalnog života su:

- Izbor
- Samostalno donošenje odluka
- Kontrola
- Odgovornost
- Pravo na grešku

Preduslovi za ostvarenje samostalnog života su:

- Relevantne informacije
- Razmjena iskustava sa drugim osobama sa invaliditetom
- Postojanje pristupačnog transporta
- Pristupačno stanovanje
- Službe podrške
- Arhitektonska pristupačnost
- Pristup komunikacijama
- Servis personalnih asistenata
- Zdravstveni, obrazovni servisi i
- Pristup zapošljavanju

Koncept samostalnog života

Postoje stavovi u procesu rehabilitacije da osobe sa teškim invaliditetom nisu u stanju da vode samostalan život, da su zavisni od pomoći drugih i da je samim tim samoodređenje nemoguće.

Međutim, nije tako. Uz obezbijedene fondove i personalnu asistenciju, fizička zavisnost može biti prevaziđena a postignuta samostalnost.

Samostalnost je stanje uma a ne misaona funkcija... To je novi pristup invalidnosti. Postulati filozofije samostalnog života ne postavljaju u središte osobu sa invaliditetom, nego psihološke i fizičke barijere koje društvo podiže često rigidne strukture podrške, koje onda to društvo nameće kao pomoć.

To je i filozofija potreba osoba sa invaliditetom. Ona se u osnovi razlikuje od tradicionalne filozofije rehabilitacije koja je terapijski zasnovana i usmjerena na prilagođavanje osoba sa invaliditetom postojećoj radnoj i životnoj strukturi.

Ako se u tome uspije, kaže se da je integracija uspjela: u protivnom, individua se okreće ka rehabilitacionom "čorsokaku".

Svako demokratsko društvo garantuje pojedincima pravo na dostojanstvo i samoodređenje. Kasnije se to prenosi uglavnom na stanovanje, odmor, posao i izbor karijere, religiju, seksualnost i život uopšte. Osobe sa invaliditetom koje zahtijevaju visok nivo njege i asistencije u svakodnevnom životu su često onemogućeni od svih takvih opcija, izuzev religije.

Na medicinskom i finansijskom polju, medicinski radnici, dobrotvorne organizacije vezane za domove za trajni smještaj i socijalne službe se zalažu za institucionalizaciju u slučajevima gde je potreban visok nivo njege i podrške.

Ono što je sigurno je da ljudi na trajnom smještaju gube pravo na odluku kad idu u krevet i kad ustaju, kad se tuširaju ili obavljaju različite intimne aktivnosti. Pažljivi planovi se odrađuju rutinski dan za danom.

Koncept samostalnog života ima za cilj pružanje osobama sa invaliditetom mogućnosti kontrole nad sopstvenim tijelom i načinom života, koji su drugim ljudima dati po prirodi stvari.

To znači da sva neophodna asistencija koja se obezbjeđuje u institucijama može se jednako obezbijediti i u kućnim uslovima. Koncept samostalnog života tako problem njege i podrške upućuju prvenstveno autoritetima a ne pojedincima.

Samostalni život takodje znači živjeti u sopstvenom domu - gdje imamo kontrolu nad tim koga viđamo i koliko često.

Samo kada imamo pravo života u svojoj kući imamo pravo na našu svakodnevicu. Samostalni život takođe znači biti u poziciji činjenja apsolutnog maksimuma u samostalnom donošenju odluka. Sljedeći faktor samostalnog života je pristup informacijama, savjetima i resursima potrebnim da bi odredili svoj sopstveni život.

Samostalni savjet mora biti dostupan npr. od jedne osobe sa invaliditetom drugoj (peer counselling).

Primjer „peer counselling“-a

PERSONALNA ASISTENCIJA

Definicija Personalne Asistencije

Ovo znači da:

- je finansiranje servisa u skladu sa potrebama osobe koja koristi servis a ne onoga ko servis pruža,
- je osoba slobodna da izabere odgovarajući nivo kontrole nad pruženim uslugama u skladu sa potrebama, sposobnostima, trenutnom životnom situacijom, željama i ambicijama. Spektar mogućnosti uključuje pravo na uobičajeno kreiranje ličnih usluga koje podrazumijevaju da osoba sa invaliditetom odlučuje ko će za nju da radi, na kojim poslovima, u koje vrijeme, gdje i kako.

Zbog toga, politika o personalnoj asistenciji, između ostalih rješenja, treba da omogući pojedincu da ugovara servis po svom izboru kod različitih servis provajdera ili da samostalno zaposli, trenira, ugovara, nadgleda i ako treba otpusti svog asistenta. Personalna asistencija znači da je osoba kojoj je asistencija potrebna šef.

Što je personalni asistent za osobu s visokim stupnjem invaliditeta, gospodin Adolf Ratzka, jedan od pokretača personalne asistencije, kaže:

„Personalni asistent omogućuje korisniku da zauzme svoju pravu ulogu u porodici, na poslu te općenito u društvu u kojem živi, sa svim pravima i obvezama koje se podrazumijevaju u ostaloj populaciji.

Uz personalnog asistenta osobe s invaliditetom nisu teret svojim porodicama.

Roditelji, supružnici ili drugi članovi obitelji ne trebaju više ostajati kod kuće i žrtvovati svoju karijeru.

Mogu sudjelovati u domaćinstvu i odgoju djece.

Uz personalnog asistenta osobe s invaliditetom mogu pohađati škole i obrazovati se te ući na tržište rada.

Njihovi partneri i drugi članovi porodice ne moraju strahovati da su predodređeni na 24-satno radno vrijeme.“

Alternative za personalnu asistenciju nema.

Ukoliko osoba ne može organizovati svoj život uz ili s personalnim asistentom, postoji krajnji ishod, a to je smještaj u odgovarajuću instituciju.

Pitanje je postoji li uopće i što je odgovarajuća institucija?

U BiH takve institucije nema. Postoje domovi za stare i nemoćne osobe koje u nuždi primaju i osobe s invaliditetom.

OSOBA S INVALIDITETOM - POSLODAVAC OSOBNOM ASISTENTU

Kako bi korisnik postao dobar poslodavac mora:

- poznavati svoje potrebe i želje
- biti svjestan da prihvaća rizik i odgovornost o osmišljavanju vlastitoga života
- složiti listu dežurstava i listu i rada
- dati precizne upute osobnom asistentu gdje, kada i kako će ta usluga biti obavljena
- osvijestiti kako upravljati provođenjem asistenture
- osigurati poslovan odnos što znači da se ne smiju pomiješati osobni i profesionalni interesi
- uvažavati različitosti svakog pojedinca !!
- mora postojati međusobno uvažavanje i poštivanje rada asistenta/ce
- “raditi na sebi“ kako bi poboljšao komunikaciju u tom odnosu

Komunikacijska umijeća svakako pomažu u izbjegavanju nekih nesuglasica s osobnim asistentom. Unatoč tome povremeni koflikti su neizbježni.

Nesuglasice se obično najbolje rješavaju izravno, razgovorom. Ako izrazi svoje negodovanje ili ljutnju u konkretnoj situaciji, osoba sa invaliditetom može postati dugoročno nezadovoljna što je puno teže riješiti.

Sa asistentom se mora govoriti o ponašanju ili temi, nikako o njenoj/njegovoj osobnosti.

To se odnosi na ponašanje i ostavlja prostor za ispravljanje.

Ako postoji trajni problem koji ugrožava dugoročni odnos s asistentom, može ga se pokušati zajedno riješiti.

Koraci u rješavanju problema su:

- Uviđanje potrebe: moraju se složiti da postoji problem i da će morati pronaći rješenje za njega.
- Definiranje problema: moraju, i jedno i drugo, reći što misle da je problem, a da se pri tom ne odnosi na osobnost. Možda će uvidjeti da postoji više od jednog problema koji trebaju rješenje.

- Ponudite rješenja: zajedno razmisliti o svim mogućim rješenjima kojih se mogu sjetiti.
- Procijeniti mogućnosti: razmotriti prvo pozitivne, a zatim negativne aspekte svakog ponuđenog rješenja.
- Izabrati rješenje/prijedlog koji se čini najboljim rješenjem problema.
- Napraviti plan djelovanja: dogovorite se tko, gdje, kada i kako će se nešto raditi kako bi se problem riješio.

Uvijek je lakše olabaviti pravila, nego ih je stegnuti.

Komunikacija sa okolinom:

Depresija, stid ili kompleksi ograničavaju osobe sa invaliditetom u komunikaciji sa drugim ljudima, pa čak i sa dugogodišnjim prijateljima.

Potrebno je postaviti stvari realno, pozvati prijatelje da se vide, izađu zajedno.

Nije dobro čekati da osobu neko prvi pozove. Treba razmišljati na način da možda drugi čekaju da budu pozvani i da osoba sa invaliditetom želi upravo sa njima da se druži, razgovara.

U situacijama kada je potrebna pomoć, osobe sa invaliditetom često ne žele i ne znaju zatražiti pomoć.

Tražiti pomoć nije sramota, i treba se naviknuti na to.

Pomoć u savladavanju manjih prepreka drugi ljudi su spremni pružiti, mada ni oni često ne znaju kako. Dovoljno im je praktično pokazati kako da pokrenu kolica ili dohvate nešto.

Primjer loše komunikacije

Primjer dobre komunikacije

PRAKTIČNI PRIMJERI (POZITIVNI I NEGATIVNI)

Ukoliko se osoba nađe pred barijerom, visokim trotoarom ili teškoćom u prelasku ulice, može sistemom procjene odabrati osobu koja može pomoći. Pomoć neće tražiti od stare osobe koja to ne može, ili osobe za koju sama procijeni da to neće htjeti.

Čak i ako se desi da neko odbije, što se može dogoditi iz raznih subjektivnih razloga onoga kome se obrati, ne treba to shvatiti tragično. Život pa i ta situacija idu dalje, treba to zanemariti i obratiti se drugom.

Oni koji se obraćaju ne mogu znati zašto su odbijeni, ali to ne treba da znači da stav onoga koji je odbio ličan prema osobi koja se obratila.

Postoji niz primjera koji se mogu svrstati u one koji su pozitivni i koji mogu imati praktičan karakter.

To mogu biti osobe sa invaliditetom koje svojim primjerom i stalnom borbom dokazuju svoju snagu i vrijednost. Mogu se naći u manjem broju u svijetu politike, u mnogo većem broju u svijetu umjetnosti ili sporta, što govori mnogo toga. U "invalidskom pokretu" ma kako taj termin zvučao ima mnogo pravih boraca koji su dali veliki doprinos u promjeni i stanja svijesti i praktičnim promjenama (uticaj na donošenje propisa, razne prolagodbe...)

Negativno primjeri su oni koji mogu deprimirati ili biti podsticaj, u zavisnosti kako se na njih gleda. Barijere kao svakodnevica koja otežava mnoge dobre prilike u životu često odvrata osobe sa invaliditetom od aktivnosti koje bi željeli i mogle uraditi.

Socijalna uključenost svakako podrazumijeva optimizam i puno dobro osmišljenog rada i truda.

Ovaj priručnik je izrađen za potrebe projekta: „Inkluzijom protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom“ kojeg implementira Udruženje građana „Nešto Više“ uz financijsku podršku Ambasade Kraljevine Nizozemske u BiH.

Autor „Priručnika specifičnih vještina za samostalan život osoba sa fizičkim invaliditetom“: Elvira Bešlija, generalni sekretar Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije BiH.

Grafičko oblikovanje: Udruženje građana „Nešto Više“
APRIL/TRAVANJ 2012. Godina, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Konatakt info:

Udruženje građana „Nešto Više“

Trg Sabora bosanskog 36, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Telefon: +387 33 788 740 Fax: +387 33 788 741

E-mail: inkluzija@nestovise.org ili info@nestovise.org

Web: www.nestovise.org